

Hannah Arendt globalisaatiokriittikkona

TUIJA PARVIKKO

Italialaisen filosofin, Adriana Cavareron, mukaan nykyistä politiikan kriisiä ei pitäisi nimittää globalisaatioksi vaan deterritorialisaatioksi. Vaikka valtiot edelleen ymmärretään territoriaalisiksi paikoiksi, jotka käyttävät alueellaan suvereenia poliittista ja juridista valtaa, globaalistumisen homogenisoiva prosessi tekee niistä tehottomia, vanhentuneita ja tarpeettomia. Moderni valtio maantieteellisenä alueena, jonka rajat tuottavat sisäpuolen ja ulkopuolen välisen eron, on vaikeuksissa globaalissa maailmassa, jossa ei ole ”ulkopuolta”.¹

Leviathan kriisissä

Cavareron mukaan globaali aikakausi ei tulekaan Leviathanin jälkeen vaan sen tuolla puolen. Tämä merkitsee, että suvereenien territoriaalisten valtioiden suhde valtaan on peruuttamattomasti muuttunut. Globaalistumisessa toimiva valta ei nimittäin nojaa suvereeniteettiin eikä mihinkään muuhunkaan territorioon liittyvää piirteeseen. Se ei tarvitse sen enempää valtion päämiestä kuin kuuliaisia alamaisiakaan. Se on läpätunkevaa, hajanaista, verkostoitunutta ja epäpersoonallista. Niinpä suvereenin territoriaalisen valtion kontekstissa syntynyt poliittinen sanastomme ei pysty ilmaisemaan, mikä on poliittista globaalistuvassa maailmassa. Kaikki poliittisen sanastomme keskeiset käsitteet – demokratia, tasa-arvo, vapaus, oikeudet – edellyttävät territoriaalisuuteen nojaavaa käsitystä politiikasta. Kansalaisuuskin menettää mielekkyytensä territoriaalisen ulottuvuuden ulkopuolella: globaalien kansalaisuuden ajatus on mieletön siinä määrin kuin se viittaa rajattoman valtion kansalaisuuteen.²

Kaiken kaikkiaan nykyinen politiikan kriisi viittaa suvereenin territoriaalisen valtion ja siihen nojaavan poliittisen sanaston kaksoismurrokseen. Toisaalta valtiota vaaditaan sopeutumaan tava-

roiden, pääoman ja ihmisten liikkuvuuteen, siis kaikkinaisiin talouden vaatimuksiin. Samaan aikaan territoriaalisen valtion rappeutuminen jatkuu sen syntysijoilla, länsimaissa, ilmeten kansallistalviopohjaisen poliittisen järjestyksen mahdin ja legitimitietin vähittäisenä häpärtymisenä. Cavarero tähdentää, että modernia valtiota eivät niinkään rapauts sen itsensä sisällä tapahtuvat prosessit kuin globaalistumiseen liittyvä alueellisen ja paikallisen paikoiltaan siirtyminen globaalin ja lokaalin välisenä räjankäyntinä. Globaalistuvat markkinat ja teknologiat kohtaavat uudelleen henkiin heräävän ”identiteettikalismia”, joka vetoaa etnisiin ja uskonnollisiin juuriin. Globaalien deterritorialisoitumisen prosessin kieltämä identiteetti ”keksitään uudelleen” paikallisyhteisöjen alueellisten historioiden mytologisoinneissa. Globalisaatio ja lokalisaatio muodostavat yhdessä sisään ja ulos sulkemisen kaksoisliikkeen, joka edistää valtion lopullista tuhoutumista.³

Maapallon kutistuminen

Globalisaatiosta on totuttu keskustelemaan uutena ilmiönä. Sähköisen verkostoitumisen rinnalla se on nähty jälkimodernina ilmiönä, joka hädän tuskin ehti ilmaantua maailmaan 1900-luvun puolella. Samalla se on haluttu erottaa niin teoreettisesti kuin empiirisestikin aikaisemmista maailmanlaajuisista ilmiöistä kuten imperialismista ja kolonialismista. Historialliset ilmiöt onkin parempi ymmärtää ainutkertaisina ja joihinkin de-terminoiviin juuriin palautumattomina. Silti uuden ilmiön ymmärtämiseksi voi joskus olla syytä etsiä valaistusta menneisyydessä vaikuttaneilta näkijöiltä kuin aikalaisprofetoilta.

Globalisaation suhteen tällaiseksi näkijäksi paljastuu Hannah Arendt. Hänen viime vuonna suomeksi ilmestynyttä teostaan *Vita Activa*⁴ on totuttu pi-

tämään sellaisen politiikan ja poliittisen toiminnan voimallisena ylistyspuheena, joka kiinnittyy aina jossakin paikassa toimimiseen ja joka siten postuloi erittäin modernin käsityksen politiikasta. Tarkkaavainen lukija kuitenkin huomaa, että Arendt ei suinkaan naulaa poliittista toimintaa kiinni moderniin valtioon tai mihinkään muuhunkaan territoriaaliseen alueeseen, vaan hän pikemminkin muistuttaa territoriaalisuuteen nojaavan kansallistalviopohjaisen ja siihen liittyneen kansalaisuus käsityksen kriisistä. Samalla hänen postkolonialistista maailmaa koskeva kuvauksensa vuodelta 1958 kuulostaa kaikkea muuta kuin vanhentuneelta:

”Vasta nyt ihminen on todella ottanut haltuunsa maallisen asuinpaikkansa ja koonnut kaukaiset, kaikille muille aikakausille houkuttelevan ja pelottavan avoimet horisontit maapalloksi, jonka kunnioitusta herättävät ääriviivat ja pinnan yksityiskohdat kaikki tuntevat. Täsmälleen silloin, kun huomattiin, kuinka valtavan suuri maapallo todella on, alkoi myös sen kutistuminen, kunnes viimein omassa maailmassamme (joka ei missään nimessä ole sama kuin uuden ajan maailma, vaikka onkin uuden ajan aikaansaannos) jokainen ihminen on niin maapallon kuin oman maansakin asukas. Nykyajan ihmiset elävät maapallon laajuudessa kokonaisuudessa [...] jopa etäisyyden käsite on hävinnyt taistelun nopeudelle; nopeus on voittanut välimatkan [...] Se on kuitenkin tehnyt etäisyydestä merkityksettömän, sillä ihmisten ei enää tarvitse käyttää vuosia, kuukausia tai edes viikkoja elämästään päästäkseen minne tahansa maapallolla.”⁵

Arendtilaisesta näkökulmasta globaalisaatiosta on kysymys täysin päinvastaisesta prosessista kuin usein ajatellaan. Jos ymmärrämme sen laajentumisprosessiksi, olemme juuttuneet uuden ajan alkupuolen löytöretkeilijöiden käsityksiin.

He kuvittelivat lähtevänsä suurentamaan maailmaa, mutta tuloksena olikin sen kutistuminen palloksi. Arendtin käsityksen mukaan on symbolista, että maapallo kutistui lopullisesti lentokoneen keksimisen eli maanpinnan hylkäämisen myötä. Maanpäällisen etäisyyden pienenemisen hinta oli, että ihminen joutui ottamaan etäisyyttä maahan, vieraannuttamaan itsensä omasta maallisesta ympäristöstään.⁶ Tästä näkökulmasta globalisaatio siis merkitsee ennen kaikkea maailmasta vieraantumista joka käy yhteen politiikasta vieraantumisen kanssa siinä määrin kuin politiikka on maailmallista toimintaa.

Globalisaatiota on totuttu pitämään ennen kaikkea taloudellisena prosessina, jolla on kyllä poliittisia implikaatioita, mutta jota ei pidä lähestyä poliittisena ilmiönä. Arendtin teesi maapallon kutistumisesta ehdottaa kuitenkin juuri päinvastaista. Globalisaatio voidaan ymmärtää maailmasta vieraantumisen viimeisenä vaiheena, maailman antipolitoimisen prosessina, jonka seurauksena ihmisten välinen maailma – ja sen myötä mahdollisuus sekaantua maailman asioihin – uhkaa tykkäänään kadota. Tässäkin suhteessa Arendtin tilannekuvaus on erittäin ajankohtainen:

”Vieraantumisen viimeisen vaiheen alun merkinä on ensinnäkin eurooppalaisen kansallisvaltiojärjestelmän heikkeneminen. Toiseksi, maailman taloudellisesta ja maantieteellisestä kutistumisesta johtuu, että hyvinvointi ja lama esiintyvät maailmanlaajuisina ilmiöinä. Viimeisen vaiheen merkki on myös se, että ihmiskunnasta on tullut todella olemassa oleva

kokonaisuus [...] Ihmiskunta ei olekaan enää pelkkä abstrakti käsite [...] alkaa ihmiskunta nyt korvata kansakunnat ja maapallo rajalliset valtioalueet [...] Ihmisistä ei voi tulla maailman kansalaisia samalla tavoin kuin he ovat oman maansa kansalaisia [...]”⁷

Poliittisesti puhuen globalistumiseen, maailmasta vieraantumiseen, liittyvä ongelma siis on, että kansallisvaltiojärjestelmän romahtaessa ihmiskunta uhkaa jäädä vaille minkäänlaisia poliittisia tiloja siinä määrin kuin kantilainen kosmopoliittisuus on valheellinen unelma, joka ei voi korvata paikallista poliittista toimintaa ja kuulumista. Jos sitä ei myöskään voi tehdä Cavareron yllä kritisoima etninen ja uskonnollinen lokalismi, näytämme jäävän vaille minkäänlaisia poliittisen olemassaolemisen mahdollisuuksia, ja globaalin talouden herruus alkaa näyttää entistä vastaansanomattomammalta.

Toimintaa maailman tähden

Hannah Arendtin politiikkakäsitykseen sisältyy kuitenkin ulottuvuus, joka voi auttaa löytämään tien ulos globalisaation aiheuttamasta ahtaasta maailmattomuudesta. Tämä ulottuvuus liittyy lokaalisen tilallisuuden ymmärtämiseen uudella tavalla. Meidän ei nimittäin tarvitse ymmärtää paikallista sen enempää etniseksi kuin yhteisölliseksikään. Cavarero ehdottaakin, että se voidaan ymmärtää yksinkertaisesti vain paikaksi, jolla ei ole mitään homogeenista tai territoriaalista sisältöä. Tällaisena paikallisuus on ennen

kaikkea ihmisten välinen suhde, joka voi syntyä ja kadota missä päin maailmaa tahansa.⁸

Arendtilainen paikallisuus on siis poliittinen tila, joka syntyy siellä missä ihmiset toimivat yhdessä ja joka ei ole ennalta sidottu mihinkään maantieteelliseen territorioon. Vastaavasti Arendtille poliittinen toiminta on yhteenkokoontumista jonkin uuden aloittamiseksi, joka koskee yhteistä maailmaa. Vaikka maailma tarvitsee tiettyä pysyvyyttä esimerkiksi konkreettisten rakennusten ja jaetun historian muodossa, se on ennen kaikkea ihmisten väliin jäävä tila, joka syntyy heidän toimiessaan ja joka uhkaa kadota joka kerta, kun toiminta lakkaa. Niinpä globalisaation maailmasta vieraannuttava prosessi ei voi lopullisesti hävittää maailmaa, jos ihmiset vain itsepäisesti kokoontuvat yhteen.

Arendtin politiikkakäsitykseen liittyvä lupaus globalisaation aikakaudella on juuri tässä. Samalla kun voimme hyväksyä globalisaatiokriitikkojen varoitukset maailmaa uhkaavasta talouden ylivallasta, meidän ei tarvitse ajatella sen sulkevan samalla pois poliittisen toiminnan mahdollisuuksia kerta kaikkiaan. Riittää, että näemme kansallisvaltioperustaisen poliittisen järjestyksen rapautumisen ja riittämättömyyden ja alamme hahmottaa maailman jakamista ja maailman tähden toimimista muilla perusteilla. Meidän ei myöskään tarvitse naiivisti hurmioitua internetistä uutena sähköisenä poliittisena tilana, joka korvaa aiemman poliittisen toiminnan tilat ja laajentaa demokratiaa levitessään vähitellen kaikkien käyttöön. Olennaista on ymmärtää toimintaan liittyvä potentiaali uusien tilojen

luovana toimintana, joka ei ole riippuvainen aikaisempien tilojen kohdalta. Poliitiikkaa ei siis tarvitse ymmärtää olemassa oleviin valtarakenteisiin sitoutuvana taisteluna, vaan se voidaan ymmärtää uusia valtarakenteita synnyttävänä toimintana. Globalisaation aiheuttama maailman kutistuminen ei millään tavoin hankaloita uuden aloittamista vaan se pikemminkin vaikeuttaa vanhan säilyttämistä.

Globalisaatiota on opittu pitämään uhkana, jossa koko maailma valjastetaan kansainvälisen talouden palvelijaksi, ja jossa maailma laajenee niin suureksi, että sitä on mahdotonta hallita sen enempää taloudellisesti kuin poliittisesti. Arendtin teesi maailman kutistumisesta kääntää tämän uhkakuvan ympäri. Globalisaation myötä maailma onkin kutistumassa niin pieneksi, että toiminta maailman mitassa on mahdollista. Toisaalta Cavareron ajatus uudesta tavasta ymmärtää paikallisuus ehdottaa, että kaiken globaalistuvassa maailmassa tapahtuvan toiminnan ei tarvitse olla maailmanmittaista. Riittää, että toiminnan rajoja ei vedetä maantieteellisin perustein vaan poliittisin perustein.

Viitteet

1. Cavarero 2002, s. 522.
2. Cavarero 2002, s. 523.
3. Cavarero 2002, s. 524-525.
4. *Vita activa. Ihmisenä olemisen ehdot* ilmestyi ensimmäisen kerran englanniksi vuonna 1958 nimellä *The Human Condition*. Arendtin itsensä tekemä saksannos ilmestyi kaksi vuotta myöhemmin nimellä *Vita activa*. Suomentokseen (2002) on otettu mukaan kummatkin nimet.
5. Arendt 2002, s. 254.
6. Arendt 2002, s. 255.
7. Arendt 2002, s. 261.
8. Cavarero 2002, s. 525.

Kirjallisuus

Arendt, Hannah, *The Human Condition*. The University of Chicago Press, Chicago 1958. Suom. *Vita activa. Ihmisenä olemisen ehdot*. Vastapaino, Tampere, 2002.

Cavarero, Adriana, *Politicizing Theory*. *Political Theory*, 30, 4, s. 506-532.